

חידושי סוגיות

בדין הנודר קטן והביא גדול

יביא פסק הרמב"ם דיוצא, והביאור בזה בב' אופנים – מכוונת הגברא או מחמת החידוש דין בהחפצא / יקשה דמסוגין מוכח דלא אמרינן כהדרכים הנ"ל בנדוד' / יקדים דבחיוב נדר איכא ב' חיובים, לשמור מוצא פיו, ולקיים תוכן נדרו והדין החל ע"י שנדר / יסיק דלרבנן העיקר הוא בקיום תוכן נדרו, בדין "קרבו לה", והדיוק במוצא פיו אינו לעיכובא, ולכך יוצא בגדול שראוי לקיים בו תוכן נדרו

א.

ב' ההסברות בדעת רבנן, הגדול הי' כלול בכוונת הגברא
או דהחפצא הגדול כולל בעצמו קטן

כתב הרמב"ם (הלי' מעשה הקרבנות רפ"ז): הנודר¹ גדול והביא קטן לא יצא, קטן והביא גדול יצא. כיצד, אמר הרי עלי עולה או שלמים כבש והביא איל, או שנדר עגל והביא שור, גדי והביא שעיר – יצא.

כו' ע"ד קרבנות חובה [אלא שבאמצע קרבנות נדבה בסוף הפרשה ע"ד מנחות, בא גם ע"ד מנחת חובה אחת (ב, יד"טז, וראה גם פרש"י שם, יב)].

1) להעיר שבפרשת קרבנות בפרשתנו מתחיל בקרבנות נדבה (פרש"י פרשתנו א, ב. וראה גם פרש"י ב, א), ורק אח"ז (ד, א ואילך) באו הדינים

לקראת שבת

טו

ובכס"מ הביא מקורו ממתני' דמנחות (קז, ב) – "גדול והביא קטן לא יצא. קטן והביא גדול יצא, רבי אומר לא יצא". ופסק הרמב"ם כרבנן, אלא דס"ל להרמב"ם שאף לרבנן יוצא רק בששניהם ממין אחד², ולזה פירש כמה דוגמאות – "כבש והביא איל", "עגל והביא שור", "גדי והביא שעיר" – לומר דרק ככהאי גוונא יוצא, אבל כב' מינים אינו יוצא³ אף בנדר קטן והביא גדול. וכמו שפירש כ"ז לקמן בפרקיין (שם ה"ט⁴).

והנה, בדין זה יש לכאורה תימה גדולה, איך יתיישב מהא דאמר רחמנא (תצא כג, כד) "מוצא שפתיך תשמור ועשית"⁵, דמחוייב לקיים היוצא מפיו לא חסר ולא יתר, ומה לי הוסיף מה לי פיחת, הא מ"מ לא קיים מה שהוציא מפיו, דנדר כבש והביא איל⁶, ומהיכי תיתי נאמר דיכול לקיים מוצא פיו שאמר כבש במה שיביא איל.

וליישב זה מצינו לבאר בב' אופנים, דאיכא למימר בזה שבדין זה נתחדש לענין כוונת הגברא, דאמרינן שמלכתחילה לא נתכוון בנדרו לכבש דווקא, רק נדרו הי' שלא יביא פחות מזה, וכן אנו מפרשים בכוונת כל נודר, דעיקר דיוקו הי' לחייב עצמו שלא יביא פחות מזה⁷. ולכך במה שיביא איל שפיר מקיים נדרו, שאינו מביא דבר הפחות מכבש.

ועוד אפשר לפרש בזה, דאף שנדר הגברא הי' לכבש דווקא, מ"מ, מועיל מחמת החידוש שנתחדש כאן לענין החפצא, פירוש דבדין זה נתחדש דאמרינן (לענין נדרים) שהחפצא דאיל כולל בעצמו "כבש", ו"יש בכלל מרובה מועט" (ל' רש"י מנחות שם, ב ד"ה ממה נפשך. רע"ב מנחות פ"ג מ"ו בטעם דרבנן), וע"ד הא דאמרו "יש בכלל מאתיים מנה" (ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב. וש"נ. רמב"ם הל' עדות פ"ג ה"ג). ונמצא, דבמה שמביא איל שפיר מקיים נדרו, דהא נתחדש לנו שישנו כבש בכלל האיל (ורק שהוסיף להביא עוד לבד החלק שנדר (כבש), מה שאינו מחוייב).

ב.

דוחה ממה דמצינו בסברות הצריכותא בש"ס דלא אמרינן בזה שנכלל ממש בנדרו

איברא דלכאורה מפורש בש"ס דלא כן, והוא ממה דאיתא בסוגיא דמנחות מקודם לזה (קד, ב), גבי מתני' ד"פירשתי מנחה של עשרונים ואיני יודע כמה פירשתי, יביא ששים עשרון, רבי אומר יביא מנחות של עשרונות מאחד ועד ששים", דמפרש התם ר' אשי דאיפליגו "בקטן והביא גדול", דלרבנן שפיר יצא ולכך אף בנדו"ד "אי נמי לא נדר אלא שלושה עשרונות

נדרים פ"א ה"ד. סהמ"צ (ומנין המצות בריש ס' היד) מ"ע צד).

6) וראה ב"ק (סה, ב): טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור נעשה שינו בידו. וראה תוד"ה איל שם.

7) ראה ביאור הרי"פ פערלא דסהמ"צ רס"ג ח"א עשה קפד"קפה בסופו (תג, א).

2) ראה גם פי' רבינו גרשום שם סע"ב. רש"י שם קח, א ד"ה כיחידאה.

3) ראה תוס' שם קז, סע"ב ד"ה ורבי. ושקו"ט במפרשים ובהנסמן לקמן הערה 7.

4) שם ה"ט. וראה ראב"ד וכס"מ שם.

5) והרמב"ם מונה אותה במנין מ"ע של תורה (הל' עשה קפד"קפה בסופו (תג, א).

לקראת שבת

ומייתי חמישה לנדרו יצא⁸, וכשיביא ששים ודאי יקיים נדרו, ולרבי לא יצא ב"קטן והביא גדול", ולזה צריך להביא ששים מנחות כל אחת בשיעור אחר, מאחד עד ששים, דרק בזה יצא מן הספק ויקיים נדרו כמות שהוא, לא פחות ולא יתיר.

ופריך התם "והא איפלגו בה חדא זמנא, דתנן, קטן והביא גדול יצא, רבי אומר לא יצא", ומשני "צריכא, דאי אתמר בהא (גבי מנחה) בהא קא אמרי רבנן משום דאידי ואידי קומץ הוא (ורק שנשתנה כמות העשרונים, ו'בין מנחה גדולה בין מנחה קטנה קומץ חד מקריב" (פרש"י שם)), אבל התם דקא נפיש אימורין ("אימורין דגדול נפיש מדקטן, ואיכא למימר לא הכי נדר, בההוא קאמר לא יצא דנפיש אימורין דידי' (פרש"י שם)) אימא מודו לי' לרבי, ואי אתמר בההיא (גבי קרבן) בההיא קאמר רבי, אבל בהא אימא מודה להו לרבנן, צריכא".

וממה דנתפרש התם דמה דהו"א לומר דבקרבת לא יצא מחמת הסברא ד"נפיש אימורין", ולא שייכא בזה "בכלל מרובה מועט", א"כ לא מתסברא כלל לומר דהא דחידשו אף התם שיצא הוא רק מטעם דהוי "בכלל מרובה מועט".

וגם לדרך הראשונה שנתבאר לעיל דהוא מחמת שכן נפרש ככוונת הגברא, צע"ג בזה איך נוכל לחדש ד"הכי נדר" במקום שהוציא מפיו דבר אחר. וכמשי"ת להלן.

ג.

יוסף להכריח דדין זה הוא מגדר אחר, דלהביאור הנ"ל הי' צריך להשתדל לכתחילה בנדרול

עוד יש להוכיח דלא בזה הוא הטעם, דהא באם ניזיל כהדרכים שנתבארו לעיל, אי מטעם שכן הוא כוונת הגברא, או דאמרינן "בכלל מרובה מועט" – מתסבר לומר דמן הדין רשאי להביא לכתחילה גדול, כיון שבזה הוי קיום שפיר נדרו⁹.

וא"כ יעלה לנו דבנודר קטן מצוה לקיים נדרו ע"י גדול, דהא "הרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה והמשובח שבאותו המין¹⁰ שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה (בראשית ד, ה) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן כו' וכן הוא אומר (פרשתנו ג, טז) כל חלב לה' וגו'¹¹ (רמב"ם סוף הל' איסורי מזבח), ובזה גופא מצינו שנתפרש (ראה יב, יא) בייחוד

מדובר בקרבן שהתורה חייבתו בזה קרבן עשיר או עני. וראה לקמן בפנים. ובביאור הרי"פ שבהערה 7, 16.

(10) ראה רמב"ם הל' מעה"ק פט"ז ה"ג"ד ובלח"מ שם.

(11) וראה לקו"ש חט"ו ס"ע 23 ואילך.

(8) פרש"י שם. ומסיק בפרש"י שם "ולא בעי אתנויי מידי" (והיינו, מסקנת הגמ' – דעת ר' אשי). וראה רע"ב במשנה מנחות שם מ"ב ד"ה יביא ובתוספות חדשים שם.

(9) ובמכ"ש מ"ש הר"ש (והרא"ש) גבי "מצורע עני שהביא קרבן עשיר יצא" (נגעים פי"ד מ"ב): לכתחילה מביא ותבוא אליו ברכה – שהרי שם

לקראת שבת

זו

לענין קרבן דנצטווינו להביא "מבחר נדריכם" (פרש"י שם)¹².

וממה שכתב הרמב"ם רק "יצא" (ואפילו לא נקט כלשונו לקמן, גבי נדבה (שהוא לשנא דמתני' (מנחות קח, סע"א)) – "אם נדר כבש ונפסל אם רצה יביא בדמיו איל"¹³, משמע דבדיעבד הוא דיוצא¹⁴, הא לכתחילה יביא קטן¹⁵.

[ובודאי דליכא למימר בזה ע"ד מ"ש החינוך (מצוה קכג) לענין קרבן עולה ויורד הבא על ד' חטאים (פרשתנו ה, א ואילך), ד"אם הוא עני והביא כשבה ושעירה לא יצא י"ח, והטעם לפי שאחר שהאל"ב"ה ריחם עליו ופטרו בכך אינו בדין שידחוק עצמו להביא ביותר מה שתשיג ידן"16 –

דהא התם מיירי דווקא בקרבנות שנתחייב בהן ע"י התורה (ולא מחמת שנדר), דבזה שפיר שייך לומר הסברא הנ"ל, משא"כ בנדר"ד דנתחייב ע"י נדרו ולא שהתורה חייבתו מעצמה. ועוד זאת, דהתם הו"ב מינים שונים, דקרבן עשירי בבהמה וקרבן עני בעוף או (בדלי דלות) מנחה שהיא עשירית האיפה סולת, משא"כ הכא הוא מין אחד, כנ"ל¹⁷.

ועפ"ז נוכרח דליכא למימר כנ"ל, אלא ודאי לא נתחדש בדין זה לפרש בכוונת הגברא שלא כפשוטה, ולומר דנכלל גדול בכוונתו, וגם לא אמרינן לחדש דבהחפצא גדול נכלל קטן. ומובן הוא אף בסברא דהא דווקא ב"יש בכלל מאתיים מנה" ליכא בזה חידוש דין והוא דבר שבמציאות, דבתוך מאתיים נמצא המציאות דמנה. משא"כ בשור שאין בו¹⁸ עגל במציאות¹⁹.

והדרא קושיא לדוכתא, בטעמא דמילתא דדין זה, הא אינו מקיים מוצא פיו.

שם). אבל לכאור' אי"ז מספיק לתרין בנוגע להרמב"ם, שהוא בתראי (לגבי המשנה) והו"ל לפרש יותר, ובפרט ע"פ הידוע גדול דיוק לשונו בספרו.

16) וכבר הקשה עליו (במנחת חינוך ו) בהגהות משנה למלך לחינוך שם (נדפס בסוף הספר). וראה ביאור הרי"ף פערלא שם מ"ע קמד"קמ"ה (שפח, ב) דמפרש הכוונה בחינוך דלא יצא ידי חובתו כראוי.

17) ראה ביאור הרי"ף פערלא (הנ"ל הערה 7).

18) ראה לעיל הערה 6.

19) ולשון (רש"י ו) הרע"ב שכתב כן בטעם דרבנן "בכלל מרובה מועט" (את"ל שהכוונה כפשוטו – אבל ראה לקמן הערה 21), אולי י"ל כי ס"ל דגם למסקנא הנודר קטן והביא גדול הוא מצד האימורין דנפיש, ובוה אפ"ל דבכלל מרובה מועט. משא"כ להרמב"ם י"ל דס"ל שהוא מצד כללות הקרבן – איל במקום כבש (ולא רק מצד האימורין שמקריבין ע"ג המזבח), ובוה לא מתאים (כ"כ) לומר "בכלל מרובה מועט".

12) וראה פרש"י למשנה מנחות קח, ב (ד"ה הגדול), בטעם הדין "פירשתי ואיני יודע מה כו' הגדול שבהן הקדש" – "דמסתמא מוטב שבהן הקדיש דכתיב מבחר נדריכם". וראה רמב"ם (ולח"מ) שם. וראה לקו"ש ח"י"ב ע' 130 והערה 11 שם. וש"נ לקו"ש חט"ו שם. ובארוכה בחכ"ז ע' 8 ואילך.

13) ועד"ז כתב (במשנה ו) ברמב"ם שם באיל "איל זה עולה ונפל בו מום אם רצה יביא בדמיו כבש".

14) אף ש"יל שמדבר כאן רק בדין הנדר וקיומו ולא בדין (הנוסף) דכל חלב לה', וכדלהלן ברמב"ם שם ה"ד. אבל שם מובן זה בלשונו גופא "ואינו חייב להביא היפה השמן ביותר שאין שם למעלה ממנו אלא יביא הבינוני ואם הביא הכחוש יצא ידי נדרו". ולהעיר שהרמב"ם כתב כאן "יצא" סתם, ולא כמו בה"ב וה"ד "יצא ידי נדרו".

15) ולכאורה י"ל דלשון "יצא" הוא איירי דתני ברישא לא יצא תנא בסיפא יצא (וכמ"ש הר"ש והרא"ש (שבהערה 9) לגבי לשון המשנה נגעים

לקראת שבת

ד.

יקדים ב' חיובים שבנדרר לשמור התיבות שהוציא, וגם לקיים תוכן הדין המיוחד שחל ע"י נדרו, ובוזה איפליגו מה העיקר

והנראה לבאר בזה בהקדם מה שהגדיר לנו הרמב"ם בריש הל' נדרים, דחיוב המצוה הוא "שישמור מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר", שלכאורה הוא ייתור לשון וכפל עצמו במה שחזר עוד לומר התיבות "ויעשה כמו שנדר".

(ולהעיר גם, דבמנין המצוות שבראש ספרו אכן קצר בזה, וכ' רק "לקיים אדם כל מה שיוציא בשפתיו כו'", וכידוע דבמנין דהתם סגנון דרכו הי' בקיצור נמרץ).

ואף דאיכא למימר שהוא ע"ד לשנא דקרא "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת", וכבר מצינו בדרך הרמב"ם שמעתיק בחיבורו סגנון הכתובים, מיהו דוחק גדול לומר דליכא בזה שום נפקותא להלכה מה שהעתיק הכפילות שבלשון הכתוב.

ולזה נראה דהם ב' חיובים שהשמיענו הכתוב, דחיוב אחד הוא מה ששומר "מוצא שפתיו", ועוד חיוב הוא במה שעושה כפי נדרו. פירוש, דבכל נדר שנודר איכא בזה ב' חלקים, והוא התיבות עצמם מה שדיבר בפיו דמחוייב בהם, וגם שצריך לקיים התוכן והדין שחל ע"י נדרו (וכמשי"ת להלן בפרטיות).

ולדרך זו נוכל א"ש סברות הפלוגתא דרבי ורבנן אי נודר קטן יוצא בגדול, דלרבי אזלינן בתר "מוצא שפתיו" והוא העיקר לדיוק ממש כפי האותיות שהוציא בפיו, ומשמעות תוכן נדרו מוגבלת על פי תיבותיו, ולרבנן עיקר מה שנתכוון בקרא הוא ב"ועשית כאשר נדרת", דאף כשאינו מתאים לדיוק תיבות שיצאו מפיו, מ"מ עיקר חיוב נדר החל על האדם הוא שיקיים התוכן הכלול בנדרו, היינו הדין שחל ע"י אשר התורה הכלילתו בנדרו, גם כשאינו ממשות "מוצא שפתיו" בדיוק, דזה אינו לעיכובא.

וואזלי לשיטתייהו בזה בכ"מ בש"ס, דמצינו שאיפליגו בכמה לשונות שבקראי או בדברי חז"ל ובלשון בנ"א, דלרבי אמרינן "דברים ככתבן", ולרבנן לא חיישינן לפשטות הלשון, רק כללות תוכן הענין הנזכר – כמדובר בזה במ"א בארוכה (ראה לקו"ש ח"י"ז ע' 26. ובארוכה – שם ע' 30 ואילך (ובהנשמך שם)).

וזוהו שנחלקו גבי נודר קטן, דלרבי דווקא "מוצא שפתיו" הוי לעיכובא בדיני נדרים, ולזה לא ייצא אף בגדול, דהא גדול אינו בכלל תיבות הנדר עצמם כלל (כנ"ל). אמנם לרבנן העיקר בנדרים הוא החיוב השני, מה שצריך לשמור תוכן כללות נדרו, וכיון שנדר לה' (דאיכא בזה החיוב ד"כל חלב לה'" ו"מבחר נדריכם") – החיוב החל על האדם ע"י נדרו אינו להביא דווקא כבש (כפי שהוציא מפיו), רק ע"י נתחייב להביא ממין הצאן, דהא מה שדייק לומר בפיו דווקא כבש (ולא איל) הוא רק מחמת טעם צדדי שלא השיגה ידו להביא מהמשובח שבמין הצאן, אבל המכוון שבזה הוא למין הצאן²⁰.

20) ונ"ד הנודר סתם מביא מן הגדולים (רמב"ם הל' מע"ק פט"ז ה"ג – ראה לח"מ שם).

לקראת שבת

יט

אמנם זהו רק לענין עיכובא, דאיפליגו איזה חיוב שבנדרים הוי עיקר, אבל זה ודאי שהתורה ציוותה ב' הדברים כדלעיל, ולזה אף רבנן מודו דלכתחילה ראוי (מחויבי נדרים) שיביא דווקא הקטן, ובזה יקיים²¹ אף החלק האחר שבנדרים, "מוצא שפתיך תשמור". ורק שבדיעבד אמרינן דאף המביא גדול דמקיים בזה "ועשית כאשר נדרת", יוצא ידי נדרו.

ה.

יבאר דתוכן הנדר הוא היותו "קרבת לה", ולזה איכא נדר זה בנדר קודש דווקא

ובזה נוכל להמתיק פסק הרמב"ם שהכריע כרבנן, דהנה בפירוש חיוב נדרים כ' (הל' נדרים פ"א ה"ד) דמ"ע של תורה היא "שיקיים אדם. . . נדרו, בין שהי' מנדרי איסור בין שהי' מנדרי הקודש", ומביא ע"ז מב' כתובים: שנאמר (תצא כג, כד) מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת, ונאמר (מטות ל, ג) ככל היוצא מפיו יעשה.

והחילוק בין ב' המקראות הוא, דהכתוב "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת" קאי בנדר קודש, משא"כ "ככל היוצא מפיו יעשה" קאי בנדר איסור (כפשטות החילוק בהפרשיות דמטות ותצא שם). וניכר הדבר בלשונות הרמב"ם במנין המצוות דריש ספר היד, דהתם הביא רק הכתוב "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת", ולכך פירש שם רק חיובי נדרי הקודש – "לקיים אדם כל מה שיוציא בשפתיו מקרבן או בצדקה וכיו"ב", ולא הזכיר נדרי איסור.

ועפ"ז יעלה לנו דדווקא בנדר קודש אמר הכתוב אף החיוב הב' דאיכא בנדר, "ועשית כאשר נדרת", משא"כ בנדר איסור איכא רק לחיוב ד"ככל היוצא מפיו יעשה". ומובן אף בסברא מה שחילקה התורה כן, דהא גדר נדרי איסור הוא סוג איסור חדש המתחדש רק ע"י האדם, פירוש שכל תוכן האיסור בא לכאן ע"י האדם, ולולא דיבורו ליכא בזה איסור כלל, ולזה הכל תלוי בתיבות דיבורו עצמן, דמלבד זה אין כאן עוד שום תוכן אחר.

משא"כ בנדר קודש לא נתחדש דין חדש ע"י הנודר, דכבר יש לנו דיני קדשים בתורה, "קרבת לה" (או של צדקה וכיו"ב), ורק שאדם זה ע"י נדרו החיל אף על בהמה זו הדין דקדשים שהי' לנו מכבר, להיות בבהמה זו דין "קרבת לה".

[וכמו שנדבר בזה במ"א (ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 36-7), בפירוש דברי הרמב"ם בסוף הל' נדרים – "אמרו חכמים כל הנודר כאילו בנה במה, ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו. במה דברים אמורים בנדר איסור, אבל נדרי הקודש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהן אלא מדוחק, שנאמר נדרי לה' אשלם" –

22) כפשטות החילוק בהפרשיות דמטות ותצא שם. וראה רדב"ז לרמב"ם שם.

21) וי"ל דזוהי גם הכוונה בדברי רש"י (ו) הרע"ב בדעת רבנן "יש בכלל מרובה מועט".

לקראת שבת

דבנדררי הקודש, ע"י נדרו בא לכאן (מלבד חלות החיוב מדיני נדרים) איסור אחר שבתורה (קרבן או צדקה), ונעשה חפצא של מצוה, ולכך "לא ישאל עליהן כו"י".

וזהו שבנדררי הקודש איכא אף חיוב ד"ועשית כאשר נדרת", והכריע הרמב"ם כרבנן דהוא העיקר, כיון שבנדרים אלו איכא תוכן בנדר מדיני "קרבן לה" (או צדקה), שזהו המכוון שישנו בהנדר. וחיוב זה הוא עיקר, ולכך אין הדיוק אחר "מוצא שפתיך" לעיכובא²³.

בנדיבות לב יתחייב להביא. וכן כל כיוצא בזה מנדררי קדשים ונדבותון" (רמב"ם הל' מעה"ק פי"ד הי"ב).

23) ובפרט ד"נדרים ונדבות . . אם גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו כלום חייב כיצד גבר בלבו שזו עולה או שיביא עולה הרי"ז חייב להביא שנאמר . .